

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Петя Начева Осенова, професор в СУ „Св. Кл. Охридски

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

по област на висше образование: 2. Хуманитарни науки

професионално направление: 2.1. Филология

докторска програма: “Съвременен български език” към катедра „Български език“ на Филологическия факултет

Автор: Красилина Георгиева Костова-Колева

Тема: Българското сложно смесено изречение - изследване на структурографски модели и синтактични скици

Научен ръководител: доц. д-р Петя Иванова Несторова, ПУ “П. Хилендарски”

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № РД-22-2498 от 09.12.2025 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема *Българското сложно смесено изречение - изследване на структурографски модели и синтактични скици* за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, докторска програма „Съвременен български език“. Автор на дисертационния труд е Красилина Георгиева Костова-Колева – докторантка в редовна форма на обучение към катедра „Български език“ на Филологическия факултет с научен ръководител доц. д-р Петя Иванова Несторова от ПУ “П. Хилендарски”.

Представеният от Красилина Георгиева Костова-Колева комплект материали на електронен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва всички необходими за процедурата документи.

Докторантката е приложила общо 5 (пет) на брой публикации, свързани с темата на дисертацията.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Дисертантката завършва като бакалавър специалност "Българска филология" в ПУ "Паисий Хилендарски" през 2014 г. След това тя придобива две магистърски степени. Едната е в специалност "Актуална българистика" към същия университет (2016 г.), а другата е в специалност "Предучилищна и начална училищна педагогика" към Тракийския университет, Стара Загора (2017 г.). От 2016 г. насам Красилина Колева-Костова е старши учител по български език и литература в ОУ "Т. Каблешков", гр. Пловдив.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Формалното описание на езика е винаги актуално в езикознанието, математическата лингвистика, обработката на естествен език, образованието. В този смисъл темата на дисертацията е значима.

Представен е подробен преглед на същността и класификациите на сложното смесено изречение. Предложени са нови класификации. Използвана е класическа за синтактичната наука теоретична рамка за моделиране на посочените изречения. Създаден е корпус, чрез който убедително се демонстрира валидността на теоретичния подход. Данните са визуализирани графично по подходящ начин. Показано е с помощта на статистически методи, че синтактичните отношения могат да се квантифицират с оглед на определени задачи. Направена е важна връзка с ролята на прозодията в синтаксиса.

4. Познаване на проблема

Дисертантката познава в дълбочина проблема за сложните смесени изречения, като подробно го проследява от различни гледни точки. Тя има творчески подход към разглеждания теоретичен и емпиричен материал. Красилина Костова-Колева ясно изказва своето мнение и добре аргументира всяка своя позиция. Показва самостоятелно мислене и овладяна терминология.

5. Методика на изследването

Поради интердисциплинарния си характер работата използва успешно интегрирани няколко вида методики: генеративно-трансформационна лингвистична теория с прилежащия ѝ формален апарат на описание, включително визуализацията чрез дървовидни структури; сравнителен метод при литературния преглед и анализа на литературните данни; статистически методи при количественото измерване на синтактичните структури и типичността на техните срещания; корпусен метод при конструиране на синтактичния ресурс.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертацията е в обем от 442 страници. Състои се от увод, 3 глави, изводи и заключение, библиография, списък на ексцерпираните източници и 3 приложения. Библиографията включва над 100 библиографски единици. Те са изключително от български автори. Сред тях забелязвам, че липсват и съответно не са коментирани някои публикувани трудове по синтаксис, които също представят структурни модели на нашия език. Сред тях са следните, на които съм автор или съавтор: “Формална граматика на българския език” (Осенова и Симов 2007), “Именните фрази в българския език” (Осенова 2009) и “Грамматическо моделиране на българския език” (Осенова 2016). Първата книга представя конституентен модел на българските фрази и изречения. Втората книга коментира също така понятия като ‘тежест’ и ‘рекурсивност’ на именната фраза (стр. 74-84). Третата книга представя конституентен и зависимостен модел на българските изречения.

Уводът представя генеративно ориентиран контекст на разработката, както и нейните обект (обхват и дълбочина в сложното смесено изречение) и предмет (т.нар. синтактични скици и структурографски модели на тези изречения). Изясняват се използваните понятия, сред които понятието *период* като вид сложно смесено изречение. Коректно са представени и методите на изследване. Авторката си поставя две цели: 1. изследване на количествените параметри на сложните смесени изречения с демонстрация върху произведения на избрани български автори и 2. класификация на тези изречения. Ясно е заявено, че основно се стъпва върху теоретичните постановки за сложните изречения на П. Бъркалова. Формулирани са 23 на брой задачи, които според мен биха могли да се окрупнят. Но от друга страна, те ясно показват разнопосочните стъпки, през които е трябвало да мине дисертантката, за да завърши своето изследване - теоретична база, ексцерпция на материал, работа със системи за реч (Praat), езиково моделиране, статистика, стилознание и т.н.

Първа глава “Сложното изречение и терминът „период“ в българската синтактична традиция” представя много подробно диахронен преглед на същността на сложното смесено изречение. В първата част се проследява теоретичното описание на този тип изречения в рамките на един сравнително дълъг период - от Възраждането до наши дни. Втората част се фокусира върху понятието “период” с съпоставка с термина „сложно смесено изречение“. Дисертантката приема, че периодът е вид сложно смесено изречение. Според мен това е приносна част на изследването, защото понятието „период“ не е широко използвано в граматическата ни традиция, включително и в българското училище.

Втора глава “Теоретична платформа на изследването” представя изходната теоретична рамка на дисертацията. Това е генеративно-трансформационният модел на Н. Чомски,

локализиран за първи път за българския език през 80-те години на миналия век (и рафиниран нататък) от Й. Пенчев. Дисертантката проучва „количествените характеристики на сложните смесени изречения (обхват, дълбочина, брой главни, брой подчинени и съподчинени изречения, видове връзки между простите изречения в състава на сложното смесено и др.“ (стр. 82). Полезността на изследването се демонстрира чрез прилагането на тези показатели върху конкретни произведения от българската литература с автори Й. Йовков и Й. Радичков. Успешно е показано, че проучваните характеристики описват коректно особеностите на структурата на текстовете. Приносно е не само описанието на количествените характеристики на сложните смесени изречения, но приносна е и направената връзка с прозодичното поведение на съставките им. Още Марк Стийдман показва връзката на синтактичното представяне с интонационната фонология (Steedman, Mark 2001: *The Syntactic process (Language, Speech and Communication, MIT Press)*), като вместо традиционните синтактично обусловени конституенти отделя особен вид съставки, обусловени от прозодията. Смятам, че изборът на теорията за управление и свързване (*government and binding*) е много подходящ и че кандидатката се е справила блестящо с разбирането и прилагането на понятийния апарат. В също време бих искала да подчертая, че всяка теория в граматиката е генеративна, защото задава правила за създаване на синтактични структури. Освен това има и други лингвистични теории, които прилагат математически и логически модели за описание на езика. Трябва да спомена също така, че в крайна сметка по-успешен като формален универсален модел с по-добри резултати и по-близо до когнитивните състояния на човека се оказват зависимите теории. По отношение на конституентното дърво (стр. 113), важно е споменаването, че то е вид граф (стр. 114) (а именно насочен граф). В идеалния случай свързващите черти не се пресичат, но в реалността при езици със сравнително свободен словоред, какъвто е и българският, те се пресичат. Затова е добре теорията да отчита и моделира подобни случаи.

Дисертантката използва като основа изследванията на П. Бъркалова за структурографията като визуална проекция на конституентните правила.

Поздравявам дисертантката за класификацията на сложните смесени изречения на периодични и непериодични, както и за аргументите, свързани с нея. Независимо дали сме съгласни, или не с подобна класификация, важното е, че се представя определен модел на езика. Кандидатката показва, че може да работи професионално с езикови данни както на емпирично, така и на теоретично-обобщаващо равнище. Подкрепям и възприетия подход от П. Бъркалова да се използват ясни тестове и правила за дефиниране на съставките на изречението, както и на видовете изречения.

Трета глава “Статистическо моделиране на корпусния ресурс. Резултати” представя и приложените резултати от изследването. Създаването на езиков ресурс, особено със синтактична информация, не е тривиална задача. Дисертантката представя създадения от нея ресурс със сложни смесени изречения заедно с техните синтактични скици. Моделирането на езика, включително чрез визуално представяне, не е нещо ново в лингвистиката. Но представянето на качествените и количествените параметри на езиковите единици според мен носи голям новаторски заряд. Като специалист, който е разработил ресурсна компютърна граматика за българския език, мога да кажа, че автоматичните анализи на едно изречение могат да бъдат много на брой в зависимост от приложените граматически правила. Намаляването на изкуствените анализи най-често става чрез дискриминативни процедури, при които се манипулират определени части от правилата. Приносът в настоящата работа е и в прилагането на статистически методи при изследване на обхвата и дълбочината на разглеждания тип изречения. Подобна информация наистина е доста полезна от когнитивна гледна точка, т.е. колко единици могат да се съчетават линейно и колко йерархична може да бъде една единица. Много интересни и информативни са сравненията между авторите и произведенията. Те задават посоки за бъдещи изследвания. Коректно са посочени методите, които са били разработени от колеги и използвани за целите на настоящия труд, както и колегите, които са подпомогнали статистическите анализи. Мисля, че даже само върху получените резултати може да се напише цяла нова дисертация. Чрез сравнителния анализ на синтактичните структури при двамата автори стават по-ясни стабилните тенденции и флукуациите. Важно е също това, че са направени проверки за статистическата значимост на резултатите. В тази глава се предлага още един тип класификация на сложните смесени изречения – линейни, дълбочинни и комбинирани. На стр. 242 се твърди, че досега подобно изследване на български изречения като синтактични дървета не е правено за българския език. Добре е да се поясни какъв точно тип изследвания не е правен, защото по принцип има правени подобни проучвания за нашия език.

Заклучението представя основните изводи на дисертацията, чийто предмет и обект се оказват дългогодишна работа на докторантката. Наистина досега сложните смесени изречения не са били разглеждани така цялостно, формално, с богати статистически и корпусни данни. Бих препоръчала в тази част да се укаже по-директно в каква степен задачите, поставени в увода, са решени.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Дисертационният труд има ясно изразени научно-теоретични и приложни приноси. В теоретичен план с подходящ лингвистичен модел са описани сложните смесени изречения в българския език. Тези изречения са визуализирани и чрез т.нар. структурографски образ, чрез който синтактичният анализ става пълноценен. Предложени са нови класификации на посочения тип изречения. В допълнение са предложени статистически процедури за измерване на обхвата и дълбочината на изреченията. От приложна гледна точка са направени сравнения между синтактичните структури на специално подбрани произведения на български автори, конструирани в специализиран корпус, като те показват и определени тенденции в развитието на синтаксиса, които не биха могли да се обозрат без направените количествени измервания. Предложените подходи са верифицирани и чрез съответни подходящи тестове. Резултатите могат да се използват широко в образованието, включително и обучението по български като чужд, както и в езиковата типология и в обработката на естествен език.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Дисертантката е представила 5 публикации, от които 3 в съавторство и 2 самостоятелни. Всички публикации са на български език. Трите публикации в съавторство са публикувани в Сборника от международната годишна конференция на ИБЕ-БАН и са индексирани в Web of Science. Те са били представени и като доклади преди това. Двете самостоятелни публикации са съответно в списание “Български език” и в Сборника от ежегодната конференция за студенти и млади учени в гр. Пловдив, като последната публикация също е била представена и като доклад.

Всички публикации са тясно свързани с дисертационния труд. Навсякъде се прилага теорията за управление и свързване, описана за българския език от Й. Пенчев (Пенчев 1993). Двете самостоятелни статии се фокусират съответно върху ритмично-интонационните модели на прикопулните подчинени изречения и върху обхвата и дълбочината на сложното смесено изречение. Първата от тях представя емпирично изследване в контекста на немногото подобни изследвания, като се достига до извода, че има разлика в интонирането на подчинени изречения, въведени със съюзни думи и със същински съюзи. Втората статия използва методиката на П. Бъркалова, наречена ‘изреченска структурография’, която се прилага върху произведения от двама български автори - Емилиян Станев и Йордан Йовков. В статията в съавторство с Петя Бъркалова през 2021 г. “За природата и дефинирането на сложното смесено изречение.” се представя анализ на българското сложно смесено изречение, направен чрез

структурографски процедури. Статията в съавторство от 2022 г. “Структурографският потенциал на българското сложно изречение. Приносът на статистическите прогностични методи” демонстрира силна интердисциплинарна идея. Изследват се редица количествени характеристики на сложните изречения, като фокусът е върху четири от тях – обхват, дълбочина, брой главни и брой подчинени изречения.

В статията в съавторство от 2023 г. “Разширен обхват на синтактичния анализ чрез структурография и статистически прогностични методи” са представени статистически прогностични методи върху основата на дървовидни синтактични структури. Тези методи позволяват да се опишат особеностите на стила на различните български автори. В случая това са Й. Йовков, Ем. Станев и Й. Радичков. Привнасянето на математически подход обогатява анализа на синтактичните структури.

Приносът на дисертантката в тези статии е при осмислянето и прилагането на теоретичната рамка към анализите на изреченията и графичното им представяне. Няма информация за цитирания на посочените статии.

9. Лично участие на докторантката

Смятам, че докторантката коректно отразява в труда и автореферата извършените от нея авторски изследвания. Там, където е използвала вече готова методология, параметрите са указани точно. Там, където се е наложила помощ с методите – най-вече статистиката – също е указала точно параметрите. Трудът на Крисилина Костова-Колева е оригинален, авторски – всички виждания, анализи и изводи са лично нейни.

10. Автореферат

Авторефератът съдържа 32 страници и напълно отговаря на изискванията за този академичен жанр. Той вярно отразява основните резултати на дисертационния труд. Включени са достатъчен брой илюстративни таблици и примери, за да се аргументират идеите. Коректно са изведени приносите на дисертацията. Те са седем на брой и се отнасят както за предмета на изследване, така и към интердисциплинарната методика, а също и за получените ресурси и анализи.

11. Критични забележки и препоръки

Според мен съдържанието е доста раздробено на подточки. За да е по-четивно, бих препоръчала да се окрупни.

Имам една малка бележка към формулирането на принос 7. Там е казано, че “Създадените структурографски модели на изречения образци за първи път представят

българското сложно смесено изречение като граф с ясно видими предикативни връзки и рекурсивна структура. Чрез тях се разкриват структурните възможности на българския език и неговият рекурсивен характер.” Бих отбелязала, че рекурсията е основна особеност на всички езици. Рекурсивният характер на българския език се разкрива още на равнището на фразите, срв. *хубавата голяма черна табела* (вж. бележката ми по-горе за липсваща литература в библиографията към труда).

Препоръчвам на дисертантката да проучи още граматическа литература за българския език и да я коментира в изследването. Също така би било полезно тя да се запознае с трудовете на Чомски и неговите последователи и в оригинал. Друга препоръка е следващите нейни публикации да бъдат направени и на други форуми и в други списания, за да се постигне още по-голяма широта на резултатите в дисертацията.

12. Лични впечатления

Не познавам лично дисертантката и затова нямам никакви предварителни впечатления за нея.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Според мен резултатите от изследването имат висок теоретичен и богато приложен потенциал. В теоретичен аспект става видим потенциалът на интердисциплинарите изследвания, като се дава една много интересна ниша за адекватно проучване на граматиката и стила на българските литературни автори. В приложен аспект изследването може да допринесе за по-добро разбиране на синтактичните връзки в училище и в университета – разбира се, поднесено според възрастта и знанията на обучаващите се.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Дисертационният труд показва, че докторантката Красилина Георгиева Костова-Колева притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност “Съвременен български език”, като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята положителна оценка за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат,

постигнати резултати и приноси, и предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на Красилина Георгиева Костова-Колева в област на висше образование: 2 Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология, докторска програма “Съвременен български език”.

30.01.2026 г.

Рецензент:

(подпис)

проф. д-р Петя Осенова